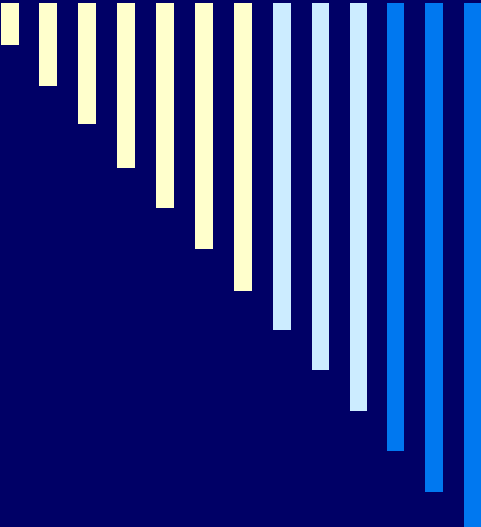

Vizuálně motorické komunikační systémy neslyšících

Zákon o znakové řeči č. 155/1998

- Znakovou řečí se pro účely tohoto zákona rozumí **český znakový jazyk a znakovaná čeština.**

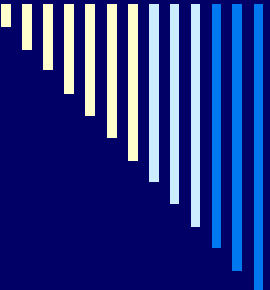
- Zákon č. **155/1998** Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob,

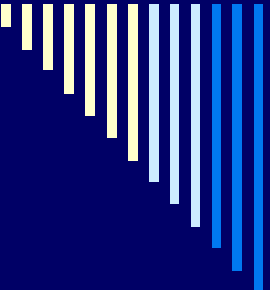
ve znění zákona

č. 384/2008

Sb.,

v úplném znění vyhlášen pod č. **423/2008** Sb.

-
- **znakovaná čeština** je umělý jazykový systém, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími
  - znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována
  - spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka

---

□ **český znakový jazyk** je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu

Znakový jazyk

- nejmenší jednotkou ZJ je znak
(znak = slovo–jednotka mluveného jazyka)
- ZJ umožňuje SP bezprostřední
poznávání světa

- počátky lingvistického výzkumu ZJ – **William Stokoe** - *Sign Language Structure*, 60. léta, USA

- situace v ČR – **prof. Alena Macurová**, FF UK Praha, počátek 90. let

3 simultánně vystupující komponenty znaku (podle W. Stokoeho):

- umístění v prostoru (TAB)
- tvar ruky (DEZ)
- pohyb ruky v prostoru (SIG)

Foneticko fonologická stavba ZJ

Tvar rukou (*při artikulaci*)

DEZ

Poloha rukou (*místo, kde je znak artikulován*)

TAB

Pohyb rukou

SIG

Orientace dlaně a prstů (*ve vztahu k tělu*)

ORI 1/ORI 2

Vztah ruky k ruce

(*u znaků artikul. oběma rukama*)

HA

Odlišnost ZJ od mluveného jazyka

- mluvené jazyky jsou *lineární* - v jazykové výpovědi není možný jiný způsob než řadit postupně jeden znak (slovo) za druhým
- znakové jazyky jsou *simultánní* - znaky lze provádět současně, protože lze využívat trojrozměrného artikulačního prostoru

- **Manuální nosiče** – významy jsou nesený tvary, pozicemi a pohyby rukou

- **Nemanuální nosiče** – mimika, pohyby a pozice hlavy, horní část těla

□ **Inkorporace** - včleňování- modulace-
pozměňování:

- inkorporace **časových údajů** (minulý týden, příští týden, pozítří)
- inkorporace **počtu** (dva roky, tři měsíce, čtyři hodiny)
- inkorporace **způsobu** (učí se pomalu, pije opatrně, pracuje těžce)
- inkorporace **předmětu do slovesa** (jak pije, co nese)
- inkorporace **osobních zájmen** (dát, ptát se)
- simultánní **artikulace záporu** (nechci, nebavit, nemám hlad)
- inkorporace **směru** (návštěva)

Využívání prostoru při znakování:

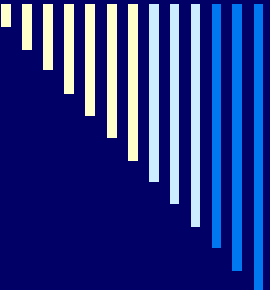
Při znakování **volně v prostoru** jsou tři základní oblasti:

a) před obličejem- *kůň, slunce, zelený*

b) u krku - *hodina, nedoslýchavý, poslouchat*

c) před tělem - *továrna, umělec, kultura, auto*

- Některé znaky při artikulaci mění svůj základní prostor - *bydlet, syn, nádraží, pes, šikovní.*
- Na **těle** lze identifikovat asi 26 míst, kde lze znak ukazovat.

□ **ikony** – až 50% (vizuálně motivované znaky)

a.) transparentní (př. kouřit, brýle)

b.) translucidní (př. mléko, kniha)

□ **indexy** – př. zájmena, příslovce (deiktické – ukazovací)

□ **symboly** – vztah mezi nosičem a znakem je **arbitrární** (př. poctivý, žárlivý)

Variantnost ve znakovém jazyce (diglosie)

- **přirozený vývoj jazyků**
- **vliv gramatiky ČZJ (inkorporace)**
- **regionální odchylky** (potom, kaše, vejce)

- **sociální odchylky**, vzdělání uživatelé ZJ berou více výpůjček z mluveného jazyka země, kde žijí

- **odchylky generační** - starší lidé používají staré znaky, někdy dochází k záměrné změně znaků mladší generací, která nechce, aby jim starší vždy plně rozuměli

- **odchylky podle pohlaví** - ženy někdy ukazují jinak než muži, **etnické odchylky**,.....

- **dětský jazyk** (znakujeme-li na děti, automaticky používáme jednodušší, vizuálně výraznější jazyk), jazyk dospělých

Etapy ontogenetického vývoje znakového jazyka ve znakovém prostředí:

- pohyby, gesta, výraz obličeje
- znakové žvatlání
- protoznaky, nejsou to znaky, ale začínají se jim podobat (užívá je k označování sebe sama, lidí, místa a věcí) – příp. pointing
- stupeň jednoho znaku (8-12 měsíců)
- stupeň dvou znaků (16-24 měsíců)
- stupeň tří znaků (24-30 měsíců)
- osvojování morfologie znakového jazyka
- používání delších komplexních výrazů
- po 5. roce se upevňuje základní stavba jazyka
- 10-12 let začínají se používat komplikované výrazy

Notace znakových jazyků

□ transkripce glosami

- reprodukování obsahu znakového projevu (sémantika, syntax)
- slova psaná velkými tiskacími písmeny, dále jsou pomocí zkratek zachyceny významy nemanuální složky ZJ (otázka, negace), příp. orální a mluvní komponenty

---

□ slovní popis

- slovně popsána produkce znaku
- často doplňuje fotografii znaku, na níž nelze přesně zachytit pohyb
- obvykle obtížný, zdlouhavý, nemusí být srozumitelný

□ notační (transkripční) systémy

- pomocí různých symbolů se zapisují manuální a někdy i nemanuální složky znaku (u nás vytvořeno prof. A. Macurovou - čerpáno od M. Brennanové)

1. Znaky artikulované jednou rukou

TAB DEZ ORI¹ ORI² SIG

- znaky s nulovým kontaktem (např. ANO, CO)
- znaky s kontaktem; dominantní (u praváků pravá) ruka kontaktuje nějakou část těla (např. čelo, nos, ústa, hru|, rameno atd.), nikoli však druhou ruku (např. ZAPOMNĚL, ZVĚDAVÝ)

2. Znaky artikulované dvěma rukama

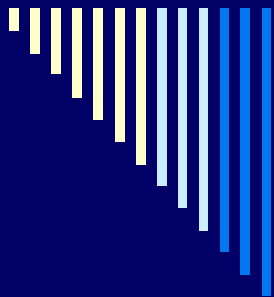
TAB DEZ _{ORI 1 ORI2 (HA)} **DEZ** _{ORI1 ORI2} ^{SIG}

- znaky, v nichž jsou aktivní (v pohybu) obě ruce stejného tvaru (např. ZDRAVÍ, POČÍTAČ)

manuální TAB ORI 1 ORI2 (HA) **DEZ** ORI1 ORI2 ^{SIG}

- znaky "symetrické", v nichž je aktivní jedna (dominantní, u praváků pravá) ruka, která artikuluje nad (pod, za, před atd.) rukou pasivní; ruce jsou ve stejném tvaru (např. ŘÍZEK, CHLÉB)
- znaky "asymetrické", v nichž je aktivní jedna (dominantní) ruka, která artikuluje nad (pod, za, před atd.) rukou pasivní; ruce jsou v různém tvaru (např. PSÁT, LÉKAŘ).

3. **Složené znaky** - zahrnují kombinace výše uvedených typů: (např. NEMOCNICE, ČERVEN)

(V případě těchto znaků se pomocí matic zapíše každá část znaků, jednotlivé části se od sebe oddělí dvěma šikmými čarami //)

□ Hamburský notační systém

(HamNoSys)

- vytvořen v r. 1987 – Siegmund Prilwitz
- vychází se Stokoeho notačního systému
  - koncipován pro jakýkoliv národní znakový jazyk – symboly jsou co nejvíce transparentní a ikonické

□ SignWriting

- vznikl v r. 1974 v Dánsku – základem sestál systém pro zápis baletního tance (DanceWriting) – Valerie Suttonová
- užívané symboly vycházejí se skutečné podoby znaku, zakreslovány jsou jednotlivé parametry (tvar, pozice a pohyb rukou - manuální, stejně tak mimika a pohyby hlavy – nemanuální)

Doporučené zdroje:

<http://ruce.cz/clanky/15-proc-a-jak-zapisovat-znaky-ceskeho-znakoveho-jazyka>

<http://ujkn.ff.cuni.cz/student/materialy-ke-studiu>